

Dokumentaalfilm „Balti kett 1989 – mõeldamatu saab teoks” (Baltic Way 1989 – Achieving the Unthinkable) – Kristine S

1989. aasta 23. augusti õhtul kell seitse võttis ligikaudu kaks miljonit inimest üksteisel kätest kinni ja moodustas enam kui 600 kilomeetri ehk peaaegu 400 miili pikkuse inimketi. Balti riikide elanikud ühendasid käed rahumeelses meeleavalduses Läti, Leedu ja Eesti iseseisvuse taastamise toetuseks. Sündmus sai tuntuks Balti keti nime all. 1989. aasta Balti kett oli hästi korraldatud rahumeelne meeleavaldus, mis tõmbas tähelepanu Balti riikide probleemidele ja aitas lõpuks kaasa Balti riikide iseseisvuse taastamisele.

Balti riigid on väikesed Läänemere-äärsed Euroopa riigid. Enne Teist maailmasõda olid Läti, Leedu ja Eesti iseseisvad ja heal järjel. 23. augustil 1939 allkirjastasid aga Nõukogude Liidu ja Saksamaa välisministrid salaleppe, mis sai tuntuks Molotovi-Ribbentropi paktina. See viis Balti riikide okupeerimiseni, millele järgnes sõda ja Balti rahvaste vastu suunatud julmad repressioonid. Sajad tuhanded inimesed, sh lastega pered kas küüditati Siberisse sunnitöölaagritesse, kus neid ka hukati, või põgenesid kodumaalt, kuhu nad ei saanud enam kunagi tagasi pöörduda.

Balti riigid jäid 50 aastaks nõukogude võimu alla. Nõukogude Liidus oli sõna- ja mõttevabadus väga piiratud. Nõukogude Liit eitas 50 aastat Molotovi-Ribbentropi pakti olemasolu ja väitis, et Balti riigid ühinesid Nõukogude Liiduga vabatahtlikult. 1980. aastatel muutus info inimestele tasapisi kättesaadavamaks. Balti riikides toimusid esimesed meeleavaldused. Kõikides Balti riikides pälvisid rahvuslikud liikumised üldsuse suure toetuse. Inimesed said salapaktist teada ning taipasid, et neid on 50 aastat petetud. Inimketi vormis meeleavaldus oli Eesti Rahvarinde juhi Edgar Savisaare mõte. Molotovi-Ribbentropi pakti 50. aastapäeval pidid inimesed kolme riigi pealinnu – Tallinnat, Riiat ja Vilniust – ühendaval maanteel inimahela moodustama. Kuna Kreml üritas Balti riikide elanikke näidata terroristide ja ekstremistidena, soovisid korraldajad maailmale näidata, et Balti riikide elanikud on rahumeelsed ja soovivad üksnes vabadust. Inimketiga taheti juhtida tähelepanu Molotovi-Ribbentropi paktile ja nõuda Balti riikide iseseisvuse taastamist. Tegemist oli ennekuulmatu algatusega – midagi sellist ei olnud kunagi tehtud. Kõigi kolme riigi rahvalikumiste juhid arutasid seda 15. juulil 1989 – pisut rohkem kui kuu aega enne sündmuse toimumist. 12. augustil, ehk ainult 11 päeva enne ürituse kavandatud kuupäeva, tehti Balti keti korraldamise lõplik otsus. Ürituse korraldamist ei olnud võimalik salajas hoida. Tollane Nõukogude Liidu valitsus sai Balti keti ettevalmistamisest teada, kuid ei uskunud, et üritus õnnestub ja nii võimsaks kujuneb.

Balti kett oli suurüritus, mis vajas põhjalikku koordineerimist. Kogu tee pidi olema seisvaid inimesi täis ja selleks tuli teha hoolikaid arvutusi, et teada, kui palju inimesi on ürituse õnnestumiseks vaja. Mitte ühtegi teelõiku ei jäetud tühjaks. Sel ajal ei olnud ei internetti, sotsiaalmeediat ega ka mobiiltelefone, mille abil sõna levitada. Üritus kujunes võimalikuks üksnes seetõttu, et selle poolt oli kogu rahvas. Iga Balti riigi rahvarindel oli peaaegu igas linnas, alevis ja suuremas ettevõttes oma haru. Kui Balti keti idee teatavaks sai, asusid kõik seda toetama. Iga teelõigule määrati kindel rühm inimesi. Osalejad ise korraldasid kohalesõidu busside või teiste transpordivahenditega. Paljudel peredel ei olnud autot, nii et nad sõitsid kohale sõprade või naabritega. Inimesed pidid olema oma kohal vähemalt pool tundi enne kella seitset õhtul, mil kõik pidid korraga naabritel kätest võtma. Lõpptulemus kujunes võimsamaks, kui keegi oleks osanud oodata.

[Liana Eglite, Läti saatkond, Washington, Balti ketil osaleja] Üritusel osalesid kõikide ühiskonnakihtide esindajad, peaaegu kogu Läti oli kohal. Vanad ja noored, lapsevanemad väikeste sülelastega ning isegi eakad, kel oli raske käia või kelle tervis oli vilets... Kõik soovisid osaleda ja aidata takistada keti katkemist.

Balti kett andis teistele riikidele positiivset ja rahumeelset eeskujut. Inimestel olid üritusel kaasas rahvuslipud ja nad laulsid isamaalisi laule, mis olid olnud juba 50 aastat keelatud. Kõik teadsid, et neid võidakse selle eest karistada. Samas teadsid nad ka seda, et Nõukogude Liidu võimsale sõjaväele ei õnnestuks neil vastu seista, nii et nende ainus võimalus ongi solidaarsus ja rahumeelne protest. Balti ketil osalejad hoidsid käes musta leinalindiga küünlaid, millega mälestati Molotovi-Ribbentropi pakti 50. aastapäeva.

[muusika] *Ärgake, Baltimaad! Ärgake, Baltimaad!
Leedumaa, Lätimaa, Eestimaa!*

[Aija Celma-Evans, Washingtoni Läti kooli direktor, Balti ketil osaleja] See hetk oli... Ma arvan, et see oli ülim õnn, see teadmine, et kõik tunnevad samamoodi ja kõik hoiavad ühte. See oli imeline!

[Uve Hodgins, Kanada Läti noorteühenduse asepresident, Balti ketil osaleja] Kõik tundsid tohutut uhkust ja olid elevil, et said osaleda ajaloolises sündmuses. See oli suur au, ülev tunne ja seda on raske isegi sõnades kirjeldada.

Balti kett juhtis kogu maailma tähelepanu Balti riikide iseseisvuspüüetele ja pälvis kogu rahvusvahelise üldsuse seas vastukaja. Maailma uudistes oli Balti riikide mõjuv ja tähtis aktsioon olulisel kohal. Ajalehtedes pöörati tähelepanu Molotovi-Ribbentropi paktile ja selle tagajärgedele Ida-Euroopa jaoks. Balti ketti filmisid sajad ajakirjanikud ning seda kajastati maailma kõikides tähtsamates uudistekanalites. Balti riikide okupatsioon ei olnud enam üksnes poliitiline ja diplomaatiline küsimus. Lääneriikides asuti Balti riike kindlalt toetama. Balti keti järel toimusid solidaarsusmeeleavaldused Berliinis, Bonnisis, Moskvast, Melbourne'is, Stockholmis, Torontos ja mujalgi. Pärast Balti riikides toimunud massimeeleavaldusi tekkisid samalaadsed liikumised ka mujal endises Nõukogude Liidus, näiteks Gruusias, Ukrainas ja Moldovas.

Balti kett oli aga vaid suurema liikumise üks etapp ning lõpuks saavutas see liikumine Balti riikide taasiseseisvumise. Nõukogude Liit ei tahtnud Balti ketil osalejaid ja rahvaliidumisi liiga karmilt karistada. Ometi sai üha selgemaks, et kui rahvuslikel liikumistel lastakse tegutseda, liigub Nõukogude Liit katastroofi poole ja laguneb täiesti koost, kui kõik liiduvabariigid peaksid iseseisvust nõudma. Paar aastat pärast Balti keti toimumist täpselt nii juhtuski. 11. märtsil 1990 võeti Leedu parlamendis 120 poolthäälega ja ühegi vastuhääleta vastu Leedu Ülemnõukogu otsus Leedu riigi iseseisvumise taastamise kohta. Ka Eesti ja Läti kuulutasid 1990. aastal välja iseseisvuse. Balti riigid saavutasid vabaduse mõeldamatuks peetud viisil – üksnes rahva rahumeelse survega. Enamik lääneriike tunnistas kolme Balti riigi iseseisvust enne 1991. aasta lõppu. 1992. aasta jaanuariks oli Nõukogude Liit lagunenu. Vene sõjaväelased hakkasid Balti riikidest lahkuma. Balti riigid ühinesid 2004. aastal Euroopa Liidu ja NATOga, tihendades nii veelgi oma sidemeid läänega.

Balti kett on kantud UNESCO maailma mälu registrisse. Seega kuulub see 193 ülemaailmse tähtsusega ajaloolise sündmuse hulka.

Minu jaoks on Balti kett isiklikult oluline. Mu ema oli toona teismeline ja seisis Riias minu tädi ja väikese tädilapse kõrval sillal. Mu vanaisa oli tihedalt seotud Läti rahvusliku liikumise esimeste sammudega. Nad ei kahelnud võimalikele karistustele vaatamata hetkekski selles, et tahavad oma riigile vabadust. Kui Balti ketti ei oleks olnud, ei pruugiks mind täna olemas ollagi. Teistes riikides toimuvad sõjad, kuid Balti kett on heaks näiteks sellest, et riigi saatust saab suunata ka rahumeelselt.

Toimetaja märkus:

- Molotovi-Ribbentropi pakt sai juba selle sõlmimise ajal laiemale üldsusele teatavaks, paktile lisatud protokollid hoiti aga saladuses. Just selle lisaprotokolliga jagati Eesti, Läti, Leedu, Poola, Soome ja osa Rumeeniast Saksamaa ja Nõukogude Liidu mõjusfääride vahel.
- UNESCO maailma mälu register on aastate jooksul täienenud. 2015. aasta lõpu seisuga hõlmab see 348 dokumenti ja dokumendikogu.